

Ülkemizde İlköğretim Okullarına Öğretmen Yetiştiren Kurumların Kuruluşunun İncelenmesi

Mehmet Türker Sarı

MEB Eğitim Yöneticisi

turkersari01@hotmail.com, ORCID:0009-0002-6145-3030

Mesut Asarkaya

MEB Eğitim Yöneticisi

mesutasarkaya@gmail.com, ORCID:0009-0005-9884-1354

Özet

Eğitim ve öğretmen yetiştirme meselesinin tarihteki yapısına yer vermek suretiyle, darülmualimin ve muallimatların önemi de anlaşılacaktır. Zira modern manada öğretmen yetiştiren kuruluşların daha önceki tarihlerde kurulması söz konusu olsa idi, tarihte eğitimin gelişim çizgisi daha değişik olabilirdi. Medreseler genel ve ihtisas medreseleri olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Genel medreseler kadı, müderris ve müftü yetiştirmekte, ihtisas medreseleri ise, Darülhadis, Tıp Medrsesesi (Darüşşifa), Darülkurra şeklinde olup, sibyan mektebinden sonra öğrenciler medreselere devam etmekte ve burada hocalardan ders alan öğrenci ilimde adım adım yükselmekteydi. Sibyan mektebinden sonra medreselere geçen öğrenciler burada değişik dersler görmekteydi. Müderris adayları, tefsir, hadis, hukuk ve fıkıh dersleri alırdı. Bunun için uzun ve güç bir eğitimden geçirilirdi. Uzun bir gelişme dönemi geçiren bu süreçten sonra modern manada eğitim

kuruluşları kurulmaya başlandı. Osmanlı Devletinde doğrudan ve modern usullerle öğretmen yetiştiren kuruluşlardan ilki İstanbul'da kurulmuştur. Darûlmuallimin-i Rüştîye 1848'de Mekâtib-i Umûmiye Nazırı Kemal Efendi'nin öncülüğünde Fatih'te açılmış, darûlmuallimin'de baş hoca unvanı ile Yahya Efendi müderris olarak atanmış, 1850 senesinde de Ahmet Cevdet Paşa okulun müdürlüğüne getirilmiştir. Bu kurum, erkek öğretmen adaylarını rüştiye okulu için yetiştirmekle mükellefti. İstanbul'daki bu okulların benzerleri Osmanlı Devletinin değişik vilayetlerinde de açılmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Medrese, Sibyan Mektebi, Darûlmuallimin-i Rüştîye Mektebi

Investigation of the Establishment of Organizations that Train Teachers for Primary Schools in Our Country

Abstract

By giving place to the historical structure of the issue of education and teacher training, the importance of darulmuallim and tutorials will also be understood. Because if it had been the establishment of organizations that train teachers in the modern sense at earlier dates, the line of development of education might have been different in history. The madrasas consisted of two parts, general and specialized madrasas. General madrasas train cadî, teacher and muftî, while specialized madrasas are in the form of Darulhadis, Medical Madrasas (Darüşşifa), Darulkurra, after the sibyan school, students attend madrasas, and the student who took lessons from teachers here rose step by step in science. Students who moved to madrasas after Sibyan school were seeing different lessons here. Candidates for teacher candidates used to take tafsîr, hadith, law and fiqh courses. For this, he would have undergone a long and difficult training. After this process, which has undergone a long period of development, educational institutions began to be established in a modern sense. The first of the organizations that train teachers directly and with modern methods in the Ottoman Empire was established in Istanbul. Darulmuallimin-ı Rüştîye was opened in Fatih in 1848 under the leadership of Mekatib-ı General Minister Kemal Efendi, Yahya Efendi was appointed as a teacher with the title of head teacher in darulmuallimin, and Ahmet Cevdet Pasha was appointed as the director of the school in 1850. This institution was obliged to train male teacher candidates for rushdie school. Similar to these schools in Istanbul have started to be opened in different provinces of the Ottoman State.

Key Words: Madrasa, Sibyan School, Darulmuallimin-i Rüştîye School

Giriş

Eğitimin temel ve vazgeçilmez unsurlarından biri öğretmendir. Tarihte öğretmen ya da müderris olarak isimlendirilen öğretmenin yetişmesi eğitimin niteliği ve verimliliği bakımından önemlidir¹.

Osmanlı eğitim düzleminde medreseler devletin kuruluş yıllarından son dönemlerine kadar yerini muhafaza etmiştir. Hatta II. Meşrutiyet döneminde dahi medreselerde ıslah çalışmaları yürütülmüştür. Medreseler işleyişini kendi içinde devam ettirmiş, değişik şube ve derecelerde eğitim vermiş, müderrisler de medreselerden yetişmiştir².

İlkokul düzeyinde sibyan okulunda eğitime devam edilirken, yeni usul üzere eğitim veren ibtidâiye okulu de eğitim tarihimizdeki yerini almıştır. İbtidâiye okulunda eski usul üzere yetişmiş muallimlerin bulunması, eğitimin kalitesini etkilemekte ve bu biçimde eğitimde istenilen hedeflere ulaşılması da güç olmaktadır³.

Dolayısı ile eğitim programları ve yöntemleri bakımından eski ve yeni ayrımının olması nitelikli ve istenilen vasıflarda öğretmen yetiştirilmesini gerektirmişti.

Osmanlı Devletinde Tanzimat döneminde, öğretmen yetiştiren kuruluşların açılmasında üç faktörün etkin olduğu ifade edilebilir. Bunlardan ilki medreseler dışında modern okulun kurulması, diğeri, yetkin seviyede ve sayıda öğretmen bulunamamasıdır⁴.

Son olarak da eğitimde yeni usulün yerleşmeye başlamasıdır. Yeni usulle eğitim verecek muallimlerin bu usule aşına olmaları gerekecektir⁵.

“Usul-ı Cedide” (yeni usul) Tanzimat sonrası eğitimdeki gelişmeleri anlatmak üzere kullanılmıştır. Öğretim usulünün ve izlenen yolun kolaylaştırılması, yani öğrencilerin kısa sürede ilmi olgunluk kazanabilmelerini ifade etmektedir.

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, TTK., Ankara, 1988, s.46

² Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.97

³ Cahit Baltacı, XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul, 1976, s. 12

⁴ Halil İnalçık, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973, s.57

⁵ Cahit Baltacı, XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul, 1976, s. 19

Öğrenciler, sibyan mektebinden sonra, rüştiye mektebine giderek, bu mekteplerde toplam dokuz sene öğrenim görmüş olmaktadır. Dolayısı ile çocukların bu süreyi boş yere geçirmemesi, yani verimli bir biçimde değerlendirebilmeleri için talim usulünü iyi bilen hocaların eğitim vermesi gerekli görülmüştü⁶.

Eğitim tarihimizde, modernleşme döneminde yeni usulün yaygınlaşmaya başlaması, eğitime bir hareketlilik getirmiştir. Bunu, tarihi şahsiyetlerin hatıralarından da anlamaktayız⁷.

Halit Ziya Uşaklıgil, eski sibyan mektebinden, yeni ve modern usullerde eğitim veren ibtidâîye okuluna geçişi heyecanlı bir biçimde nakletmiş, yeni usul üzere eğitim yapan mektebin ayrıntılarına yer vermiştir.

Sınıfa girdiğinde sıra sıra sedirler ve kürsünün yanısıra “genç, sevimli, tatlı bir hoca” gözlemlemiş ve bu mektebin Sarachane’de olduğunu söylemişti. Yeni usulü bilen muallimler yetiştiren darûlmuallimin ve muallimatların, ibtidâîye okullarının gelişmesinde ehemmiyetli katkılarının olacağı düşünülmüştü⁸.

Darûlmuallimin-i Rüştiye’nin Kuruluşu

İstanbul’da geçici bir Maârif Meclisi, okulun düzenlenmesi amacıyla 1846 senesinde kurulmuştur. Bu mecliste gerek sibyan okulu ve gerek rüştiye okulu için fen adamı ve bildiğini öğretmeye muktedir hocalar yetiştirilmek üzere darûlmuallimin açılması konusu görüşülmüştür⁹.

Talim ve takrir (anlatma) usulünün başka derslerle beraber öğretilmesi planlanmıştır. Burada üç layiha söz konusu edilmiştir. Biri mekteb-i sibyanın ıslâhı, diğeri rüştiye okulu isminde ikinci derecede yeni mektepler açılması, üçüncüsü yüksek tahsile mahsus olmak üzere darûlfünun inşası ve açılmasıdır¹⁰.

⁶ Nebi Bozkurt “Medrese” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.298

⁷ Semavi Eyice, “Mescid” maddesi, İslam Ansiklopedisi, 8.cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, 117

⁸ Halil İnalçık, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973, s.59

⁹ Nebi Bozkurt “Medrese” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.302

¹⁰ Halil İnalçık, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973, s.62

Darûlmuallimin-i Rüştîye 1848’de Mekâtib-i Umûmiye Nazırı Kemal Efendi’nin öncülüğünde Fatih’te açılmış, darûlmuallimin’de baş hoca unvanı ile Yahya Efendi müderris olarak atanmış, 1850 senesinde de Ahmet Cevdet Paşa okulun müdürlüğüne getirilmiştir.

1 Mayıs 1851 tarihinde de Ahmet Cevdet Paşa Darûlmuallimin ile alakalı bir nizâmname kaleme almıştır. Nizâmnameye göre okulda öğrenim süresi üç yıl olacaktır. Öğrenciler sınavla alınacak olup, adayların Arapça’yı anlayıp Türkçe’ye çevirebilecek bilgiye haiz olmaları gerekmektedir. Öğrencilere burs da verilecektir¹¹.

Fatih’te rüştîye okuluna hoca yetiştirmek üzere açılan Darûlmuallimin’e kabul edilen öğrencilere aylık 30’ar kuruş verilmiştir. 16 Mart 1848 Perşembe günü İstanbul Darûlmuallimin’in açılış nutku baş öğretmen ve Arapça muallimi Yahya Efendi tarafından yapılmıştır.

1848’te ilk olarak açılan İstanbul Darûlmuallimini’nin meslek kaynağı, rüştîye şubesi idi ve mezunlar rüştîye muallimi yapılmaktaydı. Okulun tam adı “Dersaadet Darûlmuallimin-i Rüştîyesi”dir. Sultan Abdülmecid Tanzimat Fermanı’ndaki belirtilen hususların başarılı olması için eğitime ehemmiyet verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Sultanın, eğitim konusundaki hassasiyetinin uygulamada kendisini göstermesi, döneminde darûlmuallimin açılmasından da anlaşılmaktadır¹².

Darûlmuallimin-i Rüştîye’nin kuruluş yeri planlanmış, 15 Nisan 1263 (27 Nisan 1847) tarihli irade ile, Mekkizâde Asım Efendi’nin türbesi yanındaki yere bir mektep inşası düşünüldüğü anlaşılmaktadır¹³.

Öğretmen yetiştirilmesi usulünün uygulanması için bu yerde inşa edilecek mektebin, darûlmuallimin olması kararlaştırılır. Darûlmuallimin binasının ileride Darûlfünun’a nakli gerçekleşeceği de hesap edilmiştir. Fakat bu durum gerçekleşse bile buranın ileride rüştîye okulu olabileceği düşünülmüştür.

27 Nisan 1263 (9 Mayıs 1847) tarihli iradede de belirtildiği üzere, Mekki zâde Asım Efendi’nin türbesi bitişiğinde, hükümet tarafından yapılan mektep darûlmuallimin olarak kabul edilmiş ve bu

¹¹ Nebi Bozkurt “Medrese” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.307

¹² Halil İnalçık, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973, s.65

¹³ Nebi Bozkurt “Medrese” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.306

biçimde inşasına müsaade edilmiştir. Meclis-i Maârif-i Umûmiye toplanarak konuyu görüşmüştür. Konuyla alakalı ayrıntılı bir mazbata düzenlenmiş ve Meclis-i Vala'da da okunmuştur¹⁴.

Geçici Maârif Meclis'inde, Mekâtib-i Rüştîye Layihası düzenlenmiştir. Bu layihada darümuallimin'de okutulacak dersler, Mekâtib-i rüştîyede öğrencilere gösterilecek biçimde Arapça, Farsça, Fen ve Hesap ile coğrafya dersleri olarak belirtilmiş, ayrıca hüsn-ü ifade ve usul-ı tâlim de ilave edilmiştir.

Bu okula 30 öğrenci alınması kararlaştırılmıştır. Bu öğrenciler medreselerde sarf ve nahv görmüş, iyi ahlâklı kimselerden, Mekâtib-i Umûmiye Nezaretince, ehemmiyet ve dikkatle tayin edilecektir¹⁵.

Mektebe ilk aşamada bir müdür ve bir hesap ve coğrafya hocası ile bir de Farsça hocası seçileceği ifade edilmiştir. Müdürlük için Huzur-ı Hümayun'da tefsir dersleri veren Denizli'li Yahya Efendi'nin ehliyet ve liyakâtı yetkin görülmüştür. Müderrislerden Münecim-i Sâni Osman Efendi'nin Fen, Hesap ve Coğrafya derslerine kabiliyeti tam görülmüş olduğundan belirtilen dersler kendisine verilmiştir.

Selâtin-i izam ve cevâmi-i şerif üyelerinden Tevfik Efendi de Farsça hocalığına uygun bulunmuştur. Müdür ile fen, hesap ve coğrafya dersi hocası Osman Efendi'ye aylık 1.000 kuruş, Tevfik Efendi'ye de 500 kuruş maaş verilmesi planlanmıştır¹⁶.

Seçilecek 30 öğrenciye de geçici Maârif meclisi'nde tespit edildiği üzere 30'ar kuruş maaş verilmesi öngörülmüştür. Bunun dışında okulun temizlik işlerini yürütecek bir ya da iki hizmetli de görev alacaktı ve bunlara da uygun bir maaş verilecekti. Maaşlar ve başka masrafların ödenmesi geçici Maârif Meclisi layihasında bulunmaktadır.

Mekâtib-i rüştîyenin genel bir düzenlemesi yapılırken, İstanbul'da üç, Üsküdar ve Tophane'de birer olmak üzere beş rüştîye okulu açılmasına karar verilmiştir. Civarındaki mekteplerde okuyan ve yetkin ve kabiliyetli olan öğrencilerin imtihan ile bu mekteplere alınması kararlaştırılmıştır¹⁷.

¹⁴ Halil İnalçık, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973, s.68

¹⁵ Nebi Bozkurt "Medrese" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.308

¹⁶ Halil İnalçık, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973, s.69

¹⁷ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.104

Yine bu okullara hoca ve halife tayini ile hocalara aylık 300; halifelere de aylık 150 kuruş verilmesi uygun görülmüştür. Darûmuallimin öğrencileri ve hocalarına aylık toplam 3.400 kuruş; açılan rüştiye okulu hoca ve halifeleri için de aylık 2.850 kuruş ve bu ikisinin toplamı olan 6.250 kuruş eğitime harcanacaktır. Dolayısı ile açılacak rüştiye okulu ile darûmuallimine ilişkin mâli değerlendirmeler beraber ele alınmıştır.

Darûmuallimin-i Rüştiyelerin Kurumsallaşma ve Yaygınlaşma Süreci

Darûmuallimin kurulmadan önce eğitimin merkezi teşkilatı oluşturulmaya çalışılmıştı. Bu çalışmalardan biri de rüştiye okullarının genel idaresi ile ilgiliydi ve bu amaçla 1838'de Mekâtib-i Rüştiye Nezareti kurulmuştu. İmamzade Esat Efendi Mekâtib-i Rüştiye Nazırı olarak tayin edilmişti. Rüştiye okullarının kuruluşu Meclis-i Umur-ı Nafia layihasında 1839 senesinde de geçmektedir¹⁸.

Rüştiyelerin sayısı 1846'da Mekâtib-i Umûmiye Nazırlığı kurulduktan sonra artmıştır. Örneğin, 1852'de İstanbul'da on iki rüştiye okulu eğitim yapmaktaydı. Rüştiye okullarının maaş ve masrafları devlet hazinesinden verilmekte olup, muallimleri Mekâtib-i Umûmiye Nazırı tarafından seçilirdi.

Geçici Maârif Meclisi'nde, rüştiye okulu ile alakalı olarak kaleme alınan layihada İstanbul ve Bilâd-Selâse'de 120 aded rüştiye okulu kurulması gündeme gelmiştir. Fakat her mektebe bir hoca tayin olsa bunun için 120 adet hocaya ihtiyaç olacağı düşünülmüştür¹⁹.

Bu okullara halifeler gönderilse dahi bunlara da hocaların yarısı kadar bir maaş verilmesi gerekmektedir. Buna ayrılacak ödeneğin ayrıntıları incelenmiştir. Hatta sibyan okulundaki yürütülen usul tartışılmıştır.

¹⁸ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.90

¹⁹ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.91

Ülkemizde İlköğretim Okullarına Öğretmen Yetiştiren Kurumların Kuruluşunun İncelenmesi

Bu usule göre sibyan okulu öğrencilerinin hoca ve halifelerine haftalık verilmektedir. Fakat miktarın ne olacağı konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Sibyan okulunda öğrenciler haftalık dışında hoca ve halifelerine atıye ve başka hediyeler de vermektedir²⁰.

Dolayısı ile açılacak rüştiye okuluna öğretmen bulunamaması kaygısı ve bu durumlar göz önüne alındıktan sonra 30 aded rüştiye mektebinin açılması ile yetinilmek durumunda kalınmıştır.

7.200 kuruşluk bir ödeneğin bu okullara gönderilecek 30 hocaya paylaşılması ve hocaların aylıklarının 300 kuruş civarında olması planlanmıştır. Fakat daha sonra otuz rüştiye okulu yerine ilk etapta beş rüştiye okulu açılabilmişti²¹.

Kurulan bu beş rüştiyenin günümüzde pilot uygulama olarak adlandırılan bir yöntemle yürütülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Rüştiyeler ile darûmualliminin açılışı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bundan dolayı rüştiye okullarının ne biçimde açıldığı ve bu okullara nasıl öğretmen tayin edildiği konuları önemlidir²².

Rüştiyeler açılmamış olsa idi belki darûmuallimin daha ileriki tarihlerde kurulacaktı. Fakat şunu da belirtmeden geçmemek gerekir ki, rüştiye okuluna da sibyan ya da ibtidâiye okulunda olduğu gibi, mahallinden ve yetkin düzeyde eğitim görmemiş kimselerden, hoca temin etme yolu seçilebilirdi.

Bunun yerine daha planlı hareket edilmeye çalışılmıştı. Ayrıca planlanan biçimde eğitimde gelişme sağlanabilmesi mali imkanlar ve öğretmen temin edilememesi gibi sebeplerle gerçekleşemediği anlaşılır²³.

25 Rebiülahir 1264 (31 Mart 1848) tarihinde hocaları ve talebeleri tamamlanan Darûmuallimin’de sıra açılışa gelmiştir. Darûmualliminin açılış gününde Meclis-i Maârifin tüm üyelerinin hazır bulunması ve açılışın padişah tarafından yapılması planlanmıştır²⁴.

²⁰ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.92

²¹ Nebi Bozkurt “Medrese” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.307

²² Halil İnalçık, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973, s.69

²³ Faik Reşit Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Ankara, 1964, s. 90

²⁴ Nebi Bozkurt “Medrese” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.308

Darûlmuallimin açılmış, fakat darûlmuallimin'e alınmakta olan öğrencilerin öğrenim süreleri belirlenmemiştir. Bunun dışında okula gelen öğrencilerin çoğunun yetersiz olduğu gözlenmiştir.

Meclis-i Maârif-i Umûmiye ve Meclis-i Vala'da kaleme alınıp onaylanan mazbatada, öğrenim süresi sınırlanmamış olan bu öğrencilerin layıkıyla çalışamayacakları göz önüne alınarak, bunların en kısa zamanda rüştiye okuluna hoca olarak gönderilmesi kararlaştırılmıştır²⁵.

Bu noktadan hareketle, darûlmuallimin'de mevcut olan eski öğrencilerin tahsil süresi iki yıl, bundan sonra alınacakların da tahsil süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. Bu süre sonunda öğrenciler bir imtihana tabi tutulacaklardır²⁶.

Bu sınav sonrasında rüştiye okuluna hoca olabileceklerdir. Vakti geldikçe sınava giren bu öğrencilerden sınavı geçenler hocalığa ya da mülazımlığa tayin olunacaktır. Yetkin görülmeyenlerin ise ihraç edilmesine karar verilmiştir.

Darûlmualliminde eğitim süresinin üç sene olması uygun görülmüştür. Fakat okula kaydolan ilk öğrencilerin istenilen seviyede olmadıkları anlaşılmıştır. Bu öğrencilerden beklenen verimin elde edilemeyeceğini anlayan ve bunun üstüne bu öğrencilerden bir an evvel kurtularak, kaliteyi artırmayı hedefleyen idareciler, ilk kaydolan öğrencilerin öğrenim sürelerini iki sene olarak belirlemişlerdir.

Darûlmuallimin-i Rüştiye'nin açıldığı yıllarda kayıtlı öğrencilere iki yıllık bir öğrenim süresinin belirlenmesinde bir başka neden de rüştiye okullarının öğretmen ihtiyacının oldukça fazla olmasıdır²⁷.

Yeni kayıt olacak öğrenciler için de, Maârif Meclisi'nde alınan karar doğrultusunda eğitim süresi üç yıl olarak düzenlenmiştir. Kararın alınması sırasında Darûlmuallimin hocalarının görüşlerine de başvurulmuştur²⁸.

Meclis-i Maârif-i Umûmiye'ye, darûlmuallimin baş hocası Yahya Efendi ile Farsça ve Ulum-ı Riyaziye hocaları da davet edilmişleridir. Bu hocalar da öğrencilerin üç sene zarfında istenilen

²⁵ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.103

²⁶ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.103

²⁷ Nebi Bozkurt "Medrese" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.309

²⁸ Faik Reşit Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Ankara, 1964, s. 90

dereceye denk bir tahsil görebileceklerini beyan etmişlerdir. Sonuç olarak Darûlmuallimin-i Rüştîye'de eğitim süresi üç sene olarak belirlenmiştir²⁹.

Darûlmuallimin-i Rüştîye kurulmasının ardından, öncelikli olarak öğretmen ve hizmetli temin edilmesi yoluna gidilmiştir. Darûlmuallimin ve başka beş rüştîye mektebine birer bevvab alınmıştır.

Darûlmuallimin bevvabına aylık 150 kuruş rüştîye mektebindeki bevvablara da 75'er kuruş ödenecekti. Bunun yanında, darûlmuallimin-i rüştîye için gereken ihtiyaçların da alınmasına karar verilmiştir³⁰.

Darûlmuallimin ve muallimatın okuma ve yazmanın dışında temel düzeyde eğitim verilmekte olduğu tarihi kayıtlardan anlaşılır. Eğitim tarihimizde, darûlmuallimin ve muallimatların öğretmen yetiştirme bakımından önemi yadsınamaz³¹.

Fakat bu okulda verilen tedrisatı günümüzdeki eğitim durumu ile kıyaslamak, eğitim programı ve derslere bakıldığında, zor olacaktır. Okulun genel yapısı ile öğrenci ve öğretmenlerin de belli seviyede oldukları görülür.

Tanzimat'a kadar sibyan okulunda yazı öğretilmesi çok yaygın olmayıp, 1847 senesinde çocukların eğitim ve öğretimlerini nasıl yürüteceklerine dair sibyan okulu hocalarına yönelik talimatname yayınlanmıştır. Burada sibyan okulunda okuma yanı sıra yazmanın da öğretilmesi gereğine değinilmiştir³².

Bu tâimâtnamede, ana babaların çocuklarını altı yaşına kadar sibyan okuluna vermemeleri durumunda sözle uyarılacaklarına değinilmiş ve bunları araştırmak üzere, özel memurlar görevlendirilmiştir³³.

Temel eğitimin bu biçimde yürütüldüğü Osmanlı Devletinde öğretmen yetiştiren kuruluşların ilk defa açılışına rüştîyelerden başlanması, tepeden aşağıya doğru bir gelişim takip edilmek istendiğini göstermektedir.

²⁹ Halil İnalçık, *The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600*, The Trinity Press, London, 1973, s.82

³⁰ Nebi Bozkurt "Medrese" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.310

³¹ Nebi Bozkurt "Medrese" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.311

³² Fuat Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.94

³³ Fuat Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.95

Ahmet Cevdet Paşa, Osmanlı Devletinin son döneminde idarî ve siyasi alanda yetişen ender simalardandır. Cevdet Paşa, aynı zamanda eğitim alanında oldukça ehemmiyetli bir isimdir.

Çünkü Maârif idaresinde ehemmiyetli görevler üstlenmiş, aynı zamanda darûluallimin müdürlüğünde de bulunmuştur. Eğitim ve darûmuallimin konusunda eksik gördüğü yerleri ifade etmiş ve kendisi de düzeltmeye çalışmıştır³⁴.

Darûmuallimin kurulduktan sonra eğitim ve öğretim yönteminin istenilen seviyede olmadığı görülmüştür. Ahmet Cevdet Paşa “Malumat-ı Nafia” isimli Türkçe bir risale kaleme almış ve dönemin Maârif Nazırı Vekili Vehbi Molla’nın, bu makama gelecek liyakâta olmadığını söylemiştir.

Bu sırada, Maârif Nezareti Muavinliğine Ahmet Cevdet Bey getirilmiştir. Daha sonra darûmuallimin müdürlüğünü ve maârif meclisi azalığını yürütmüştür³⁵.

Ahmet Cevdet Paşa, darûmualliminin gelişmesi için çaba sarf etmiştir. Bu yolda bir takım tedbirler almış, düzenlemeler yapmıştır.

Hem maârif meclisinin işleri ile meşgul olup, hem de darûmuallimin’in düzenlenmesi ve ıslahatı ile meşgul olan Cevdet Paşa, darûmuallimin için bir nizâmnâme hazırlamıştır.

Öğrencilerin sınav usûllerini bu nizâmnâme düzene koymuştur. Üç şehirde cerr uygulaması sebebiyle taşraya gitmemeleri için, muallimlerin maaşlarını yetkin seviyeye getirmiştir.

Darûmuallimin-i rüştiye müdürü Ahmet Cevdet Paşa, darûmuallimin’de az bir sürede hayli rüştiye okulu hocaları yetiştirdiğini ifade etmektedir³⁶.

17 Haziran 1286 (29 Haziran 1870) tarihinde maârif nezaretinden şura-yı devlet’e gönderilen tezkere meclis-i kebir-i maârif idaresi mazbatası, dâhiliye dairesinde okunmuştur³⁷.

Bu mazbatada darûmuallimin-i rüştiye’nin maârif nizâmnâmesi hükümleri çerçevesinde düzenlenerek müdür, öğretmen ve hademenin seçilip, tayinlerinin yapılması ve bu görevlilere ve öğrencilere verilecek maaşlar görüşülmüştür.

³⁴ Halil İnalçık, *The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600*, The Trinity Press, London, 1973, s.91

³⁵ Nebi Bozkurt “Medrese” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, C.28, Ankara, 2003, s.312

³⁶ Nebi Bozkurt “Medrese” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, C.28, Ankara, 2003, s.316

³⁷ Fuat Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.102

Tüm bu harcamalar için verilen ödenek 78.564 kuruş iken, bir yük 5.036 kuruş zam yapılmak suretiyle senelik ödenek tutarı 183.600 kuruşa yükseltilmiştir. Bu mazbatada aynı zamanda Darûlmualliminin aslında birkaç şubeye bölünmesi gerekliliği yer almıştır. Fakat idadiye ve sultaniye şubelerine yetkin öğrenci bulunamayacağı öngörülmüştür³⁸.

17 Haziran 1286 (29 Haziran 1870) tarihi itibarıyla 100 öğrencisi bulunan Darûlmualliminde değişik dillerde eğitim yapılması düşünülmüştür. Fakat bunun pratikte yürütülmesinin çok masraflı ve zor olacağı görülmüştür. İleride buna bir çare düşünülme üzere şimdilik yalnız İslam dairesi açılmıştır³⁹.

Darûlmuallimin şubelerinin sayısının artırılması ve karma (müslim ve gayr-i müslim) olması gerektiği vurgulanmıştır. Gayr-i müslim halktan öğrenciler olduğu halde bunlara okutturulacak derslerin belirlenmesi ve her bir cemaatin kendi dili üzere eğitim yapması gerekli görülmüştür.

Darûlmuallimin'in buna hazır olmadığı bilinmektedir. Ayrıca idadiye ve sultaniye şubelerine girmeyi hak edecek öğrencilerin bulunmadığı belirtilmiştir. Bu iki konu, darûlmuallimin'in eksikliği olarak sayılmaktadır ve bu eksikliğin bir an evvel giderilmesi için çalışılacağı söylenilmiştir.

Öyle anlaşılıyor ki darûlmualliminde rüştiye şubesinden sonra, idadiye ve sultaniye şubelerinin de bir an evvel açılması istenmektedir. İdadiye ve Sultaniye şubelerinin açılmama gerekçesi de buraya gelebilecek yeterlilikte öğrencinin bulunmaması ile ilgilidir.

İstenilen seviyede öğrencilerin yetişmesi için biraz daha beklenilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bunun için belli bir süre geçtikten ve hazırlıklar yapıldıktan sonra, darûlmuallimin'in başka şubeleri de açılmış olacaktır.

Darûlmuallimin-i rüştiye'nin genişletilmesi, başka şubeleri de içine alması, Müslim ve gayr-i müslimlerin karma bir biçimde eğitim görmesi ile bu mektepte gayr-i müslim halkın değişik dillerde eğitim alabilmesi söz konusu edilen uygulamalar arasındadır⁴⁰.

³⁸ Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.102-103

³⁹ Halil İnalçık, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973, s.97

⁴⁰ Nebi Bozkurt "Medrese" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA), C.28, Ankara, 2003, s.321

Sonuç

Osmanlı Devletinde doğrudan ve modern usullerle öğretmen yetiştiren kuruluşlardan ilki İstanbul'da kurulmuştur. Bu kurum, erkek öğretmen adaylarını rüştiye okulu için yetiştirmekle mükellefti.

Bu okula “öğretmen yetiştiren yer” anlamına gelen darûmuallimin ismi verilmiştir. Daha sonra, darûmuallimin'e ait değişik şubeler açılmış, ardından bayan öğretmenler yetiştirmek üzere darûmuallimat 1870 senesinde kurulmuştur.

İstanbul'daki bu okulların benzerleri Osmanlı Devletinin değişik vilayetlerinde de açılmaya başlamıştır. Bunların yanı sıra Terbiye-i Bedeniye Okulu ve Ana Öğretmen Mektebi, okul öncesi ve beden öğretmenlerini yetiştiren şubeler olarak İstanbul'da açılmıştır.

Darûmuallimin-i Rüştiye kurulmasının ardından, öncelikli olarak öğretmen ve hizmetli temin edilmesi yoluna gidilmiştir. Darûmuallimin bevvabına aylık 150 kuruş rüştiye mektebindeki bevvablara da 75'er kuruş ödenecekti. Bunun yanında, darûmuallimin-i rüştiye için gereken ihtiyaçların da alınmasına karar verilmişti.

Darûmuallimin ve muallimatın okuma ve yazmanın dışında temel düzeyde eğitim verilmekte olduğu tarihi kayıtlardan anlaşılır. Eğitim tarihimizde, darûmuallimin ve muallimatların öğretmen yetiştirme bakımından önemi yadsınamaz.

Fakat bu okulda verilen tedrisatı günümüzdeki eğitim durumu ile kıyaslamak, eğitim programı ve derslere bakıldığında, zor olacaktır. Okulun genel yapısı ile öğrenci ve öğretmenlerin de belli seviyede oldukları görülür.

Tanzimat'a kadar sibyan okulunda yazı öğretilmesi çok yaygın olmayıp, 1847 senesinde çocukların eğitim ve öğretimlerini nasıl yürüteceklerine dair sibyan okulu hocalarına yönelik talimatname yayınlanmıştır. Burada sibyan okulunda okuma yanı sıra yazmanın da öğretilmesi gereğine değinilmiştir.

Bu tâimâtnamede, ana babaların çocuklarını altı yaşına kadar sibyan okuluna vermemeleri durumunda sözle uyarılacaklarına değinilmiş ve bunları araştırmak üzere, özel memurlar görevlendirilmiştir.

Ülkemizde İlköğretim Okullarına Öğretmen Yetiştiren Kurumların Kuruluşunun İncelenmesi

Temel eğitimin bu biçimde yürütüldüğü Osmanlı Devletinde öğretmen yetiştiren kuruluşların ilk defa açılışına rüştiyelerden başlanması, tepeden aşağıya doğru bir gelişim takip edilmek istendiğini göstermektedir.

Dolayısı ile İstanbul'da açılan bu ilk Darümuallimin-i Rüştiye mektebinin cihan şumul bir anlayışla beynelmilel ve tüm ihtiyaçları karşılayabilecek seviyede olması için çaba sarf edildiği görülmektedir.

Darümuallimin-i Rüştiye mektebinin yanı sıra darümualliminin fonksiyonu artırılmaya çalışılmıştır. Burada dikkat çeken bir başka nokta da, gerçekleştirilmek istenilen düzenlemelerde Tanzimat'ın etkilerinin görülmesidir. Müslim ve gayrimüslim halkın ayrılmadan bir bütün halinde değerlendirilmesi üzerinde durulmaktadır.

Darümuallimin-i Rüştiye mektebinde yapılmak istenilen gelişmelerin önündeki engeller değişik vasıtalarla idareci ve aydınlarca belirtilmiş, bunlara en kısa zamanda çare bulunacağı da dile getirilmiştir.

Kaynakça

Akdağ, Mustafa, Celâli İsyancıları, (1550-1603), Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1963.

Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1997.

Arslan, Ali, Darülfünun'dan Üniversiteye, Kitabevi, İstanbul, 1995.

Baltacı, Cahit, XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976.

Barthold W., İslam Medeniyeti Tarihi, Çev. Fuad Köprülü, TTK, Ankara, 1973. Başar, Hüseyin, Eğitim Denetçisi, Pegema Yay., İstanbul, 2000.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Belgelerinde Bosna Hersek, Haz. H.Yıldırım Ağanoğlu vd., Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay., İstanbul, 2009.

Binbaşoğlu, Cavit, Eğitim Yöneticiliği, Binbaşoğlu Yayınevi, Ankara, 1988. Büyükkarcı, Süleyman, İstanbul Rum Okulları, Mikro Yay., Ankara, 2002.

Cevdet, Ahmet, Tezakir, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1953.

Darûlmuallimin-i İbtidailere Mahsus Müfredat Programı, Maârif-i Umûmiye Nezareti Telif ve Tercüme Dairesi, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1331.

Ergün, Mustafa, II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri, (1908-1914), Ocak Yay., Ankara, 1996.

Gövsa, İbrahim Alaaddin, Çanakkale İzleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1989.

İpşirli, Mehmet, “Ottoman State Organization”, History of The Otoman State, Society and Civilisation, Editör: Ekmelettin İhsanoğlu, Vol.1, İstanbul, 2001.

İnalcık, Halil, The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600, The Trinity Press, London, 1973.

Kodaman Bayram, Abdülhamid Devri Eğitim Düzlemi, TTK, Ankara, 1991.

Köprülü, Fuat, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, TTK., Ankara, 1988.

Yücel, Hasan Ali, Türkiye’de Orta Öğretim, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994.